

1 Türkiye delegasyonunun yetki mazbatalari Avrupa Konseyi Parlamenterler Assamblesi genel kurulunda 91 "evet", 50 "hayir" ve 10 "çekimser" oyla onaylandı. 12 kişilik Türkiye delegasyonu da eksiksiz oylamaya katilirken 11 "evet" ve 1 "çekimser" oy kullandı. 1 "çekimser" oyu kullanan Ihsan Tomuş (ANAP) basına "şaşırdım" diye açıklama yaptı.

2 Boyali basinimizda "ezici çoğunluk" yaygaralariyla yer alan bu sonuç, Türkiye delegasyonunun oylari bir tarafa birakilarak incelenirse, aslında ancak % 57,14'lük bir çoğunluğu yansitiyor. (80/140)

3 Türkiye delegasyonu dışında kalan 80 "evet" oyunu 3 ana eğilimde siniflandirabiliriz :

- Başını İngiliz Bennett ve İtalyan Cavaliere'nin çektikleri bir avuç açık cunta destekçisi grup. Bunlar Türkiye'de demokrasinin var olup olmadığını bile tartışmadan 12 Eylül 1980'den beri Türkiye'deki rejime açık destek veriyorlar.
- A.K. Parlamenterler Assamblesi sağ kanadının büyük çoğunluğunu oluşturan "klâsik sağ" ise Türkiye'de çoğulcu demokrasinin olmadığını, insan haklarına "gerektiği" gibi saygı gösterilmediğini dile getiriyor. Ancak bunlar da 12 Eylül 1980'den beri Türkiye'ye karşı sert önlemler alınmasına karşı çıktılar. Bugüne dek olduğu gibi, son oturumda da Türkiye'ye "amali" bir destek verdiler.
- Üçüncü olarak, başını Danimarkalı Elmquist'in çektiği kuzeyli liberal grupla, "evet" oyu veren 6 sosyal demokrati bir arada sayabiliriz. Bunlar Türkiye'deki uygulamalara karşı sert tavir alınmasından yana çıkarken, "aramızda kalmaları baskı unsuru olur" gerekçesiyle "evet" oyu verenler.

4 50 "hayir" oyunu da 3 ana eğilimde siniflandirabiliriz :

- Komünist grup en tutarlı "hayir" oylarini oluşturmakla beraber sayilari

çok sinirli kalmakta. Özellikle İtalyan komünistler çok daha fazla sandalyeleri olmasına karşın genel kurullara 1 yada 2 parlamenterle katılıyorlar.

- Çoğunlukla "hayir" oyu veren sosyal demokratlara gelince, bunlar "evet" oyu veren üçüncü kategoriden "Türkiye Avrupa Konseyinde kalmalı ancak delegasyonunu kabul etmezsek baskı unsuru olarak kullanırız" diyerek ayrılıyorlar. Aslında bu grup oturum öncesi Türkiye delegasyonuna "evet" oyu vermeye hazırlanıyordu. "Hayir" oyu vermelerinde en büyük etken Türkiye demokrasi güçleri temsilcilerinden oluşan delegasyonun eylem birliği içinde Avrupa Konseyi'ne yönelik çalışmaları olduğu kuşkusuzdur. Altını tekrar çizmekte yarar var : sosyal demokratlar "bu koşullarda Türkiye'de demokrasi kurulamaz" demiyorlar; "Türkiye'de olumlu adımlar atılıyor ancak yetersiz" biçiminde açıklamalarda bulunuyorlar.
- "Hayir" oyu veren Yunanistan delegasyonunu 50 parlamenter arasında ayrı incelemekte yarar var. "Hayir" oyları özgün nedenlerden kaynaklanmakta.

5 I. Tombuş dışında kalan 9 "çekimser" oyu büyük çoğunluğunu Alman SPD'liler sağ kanat oluşturmakta. Bunlara Portekizli ve İspanyol bir iki/parlamenter de eklemek mümkün. Alman SPD'lilerin "çekimser" oy gerekçeleri bölünmüşlüklerinden kaynaklanıyor. Aralarında "evet" oyu verme niyetinde olanlarla "hayir" oyu verme niyetinde olanlar da vardı. Hep birlikte "çekimser" kaldılar. Portekiz ve İspanyollara gelince, bunların sağ kanattan olmakla beraber Salazar ve Franko diktatörlüklerini yaşamış olmaları tavırlarını etkilemekte.

6 Türkiye delegasyonunun yetki mazbataları onaylandıktan sonra A.K. Politik Komisyonu karar tasarısı görüşüldü ve bir kaç değişiklikle onaylandı. Verilen değişiklik önerileri (kabul edilmiş öneriler de dahil), görüşmeler sırasında yapılan konuşmalar, A.K. Parlamenterler Assamblesi politik yelpazesinde ince farklılıkları saptamayı olanaklı kılıyor. Yukarıda yaptığımız kaba sınıflandırma, bu farklılıklar gözönüne alınarak değerlendirilmelidir.

## STEINER RAPORU

7 Türkiye'deki durum üzerine A.K. parlamenterlerinin ayri ayri görüşlerini incelemeye geçmeden önce, bu görüşmelere temel oluşturan "Steiner raporu" (Politik Komisyon) ile bu raporu tamamlayan "Stoffelen raporu"nu (Hukuk Komisyonu) ele alalım. "Steiner raporu"nda 8 temel görüş yer aliyordu :

- . Son aylarda Türkiye'de durum daha da düzelmiştir. Demokrasinin yeniden kurulması yönünde önemli adımlar atılmıştır.
- . TBMM'nin gerçek temsil yapısının ancak yeni seçimlerle biçimlenebileceği kuşkusuzdur.
- . Sikiyönetim amacına ulaşmıştır, bu nedenle tüm ülkede yavaş yavaş kaldırılmalıdır.
- . Terörizmle mücadeleyi amacına ulaştırabilmek için sikiyönetim yetkilileri bu yetkilerini abartarak kullandılar. Bu abartma sonucu düşüncelerinden dolayı tutuklanmış olan demokratlar hakkında bir af çıkarılmasını bekliyoruz.
- . Türk hükümeti işkence konusunda gerekli önlemleri aldığına dair bize güvence verdi.
- . İnsan haklarına saygı konusunda hala daha yetersizlikler sürmektedir.
- . Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını ilgiyle bekliyor, bu konuda Türk hükümetinin gereken yükümlülükleri yerine getireceğini umuyoruz.
- . Türkiye'de hala daha gündemde olan olumsuz gelişmeleri ancak TBMM ve hükümet ortadan kaldırabilir. Onlara bu konuda yardımcı olmalıyız.

## STOFFELEN RAPORU

8 A.K. Parlamenterler Assamblesi Hukuk Komisyonu Türkiye raportörü Stoffelen "Steiner raporu"nu tamamlayan bir "ek rapor"u A.K. parlamenterlerine sundu. Bu raporda ise şu görüşlerin altını çizmek mümkün :

- . Siyasi Partiler yasasını istenen biçimde yorumlamak ve uygulamak olanaklıdır. Bu yasa Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nun 10 ve 11'inci maddeleri gerekleriyle bağdaşmamaktadır.

- . Yerel seçimlerden sonra ortaya çıkan tablo Türk halkının % 42,8'inin TBMM'nde temsil edilmediğini göstermektedir.
- . Şimdilik siyasi parti çalışmalarının serbest olduğu söylenebilir. Ancak DYP hakkında açılmış olan soruşturma kaygı vericidir.
- . Şüphesiz Türkiye cezaevlerinde çok sayıda politik tutuklu bulunmaktadır. AFP'ye göre bunların sayısı en az 21121'dir. Özellikle Barış Komitesi ve DISK tutuklularının hala daha serbest bırakılmamış olmaları kaygı vericidir.
- . İtalyan faşist rejimi ceza yasasından alınan 141, 142 ve 146'nci maddeler kaldırılmalıdır. Hatta bu maddeler Anayasa'nın bazı maddeleriyle beraber düşünülürse tehlikeli bile olabilirler.
- . Komünist Dünya Barış Konseyi ile hiç bir ilgisi olmayan Barış Komitesi tutuklularının hala daha serbest bırakılmamış olmalarını parlamenter bir demokrasi için utanç verici bir durum olarak niteleyen bazı sayıların TBMM içinde bulunmaları sevindiricidir.
- . Parlamenter demokrasinin yeniden kurulması yönünde son aylarda olumlu adımların atıldığı kuşkusuzdur. Saydığımız tüm olumsuzlukları ortadan kaldırmada Türk meslekdaşlarımıza yardım elimizi uzatmalıyız.

#### TARTIŞMALAR

- 9 Sir Frederic Bennett (İngiliz-Muhafazakâr) : Türkiye'de demokrasinin yeniden kurulması görüşüne katılmıyorum. Türkiye'de önceden de demokrasi yoktu zaten. Türkiye yıkımdan kurtulduysa bunu hayranlıkla karşılamak gerekir. Sikiyönetim kaldırilsin diyorsunuz oysa hala daha Türkiye'de zararlı faaliyetler süregidiyor. Türkiye'deki rejime karşı çıkan komünistler Moskova'dan izin aldılar mi aceba, merak ediyorum.
- 10 Tullio Vecchiotti (İtalyan-Komünist) : Özgürlükler ve çoğulcu demokrasi konularında "büyük ağabey"le aynı görüşte olmadığımızı Sir Frederic Bennett de biliyor. Bugünkü rejime "olur" dersek Avrupa Konseyi'nin prestijini sarsmış oluruz. Unutmamak

gerekir ki faşist Mussolini rejimi zamanında Milletler Cemiyeti'nin zaaflarından faydalanmasını bilmiştir.

- 11 Serafim Anastassakos (Yunanistan-Pa.So.K) : Bugün Türkiye'deki Parlamento askersel rejimin sivil giysisidir. Cuntanın hoşuna gitmeyen partiler hala yasaktır. Türkiye Kıbrıs'ın % 37'sini işgal etmekte ve uluslararası hukuk kurallarını hiçe saymaktadır. Sonuç olarak Türkiye'nin burada yeri yoktur.
- 12 Harry Van Den Bergh (Hollanda-Sosyal demokrat) : Bugünkü gerçek durumu gözönüne seren "Steiner raporu"nu destekliyorum. Aslında tavrımızı dün açıkladık ve bugünkü rejime "evet, ama..." dedik. Türkiye'de düşünce suçluları, sendikacılar, barış hareketi savunucuları için bir af çıkarılmadıkça, demokrasi yönünde gerçek adım atmak zordur. Önümüzdeki günlerde olumlu hiçbir ilerleme kaydedilmezse çünkü "evet" oyu için hayiflanacağım.
- 13 Gilbert Sènès (Fransız-Sosyalist) : Dünkü oylama aslında Türkiye için bir ihtardır. Bu ihtar demokratikleşme sürecine hız vermelidir. Gerçek bir af yasası ne zaman çıkacak ? İşkenceler ne zaman sona erecek ? Özellikle kürd halkının hakları ne zaman güvence altına alınacak ? Tüm politik partilere ne zaman özgürlük tanınacak ? Tüm sendikalara ne zaman özgürlük tanınacak ? Sikiyönetim ne zaman kalkacak ? Gerçek özgür seçimler ne zaman yapılacak ? Dün burada resmi olarak yerlerini alan Türk meslektaşlarımız bu soruların yanıtını verebilmelidir.
- 14 Wolfgang Blenk (Avusturya-Hiristiyan demokrat) : Son altı ayda Türkiye'de durum olumlu yönde gelişmiştir. Hükümet devirmesi sonrası Strasbourg'a gelen Türk parlamenterler ordunun bu müdahalesini zorunlu gördüklerini defalarca belirtmişlerdi. Devirme öncesi Türkiye'de demokrasi zaten yoktu. Bugünkü Türk hükümeti sorumluluğunun bilincindedir.
- 15 Volker Neumann (Alman-SPD) : Bundan tam 39 yıl önce Avrupa'nın üzerine bir işkence

ve katliam kâbusu çökmüştü. Eğer bazilari nazi teröründen kurtulabilmişse bunda yabancı dostların payı büyüktür. Bu nedenle insan haklarını dünyanın her yerinde savunmalıyız. Türkiye'de iki cezaevini gezen A.K. parlamenterlerinin açıklamaları tüyler ürperticidir. Önceden hazırlanmış bu ziyaret bana Teresienstadt toplama kampını Kızıl Haç'ın ziyaretini anımsatıyor. A.K. delegasyonunun hemen ardından Alman Anayasa Mahkemesi başkanının başkanlık ettiği bir delegasyon Türkiye'ye gitmiş ve tutukluların durumunu "toplama kamplarındaki duruma" benzetmiştir.

- 16 Lasse Budtz (Danimarka-Sosyal demokrat) : Tüm Danimarka delegasyonu adına bize sunulan taslağı onayliyaçağımızı açıklamak istiyorum. Ankara "kirallığında" hala daha bir takım kokuşmuşluğun hüküm sürdüğünü gözardı etmiyoruz. Önümüzdeki dönemde olumlu gelişmeler olmazsa payımıza düşen dersi çıkaracağız.
- 17 Harald Lied (Norveç-Muhafazakâr) : Türkiye'deki durumun A.K. ilkeleriyle bağdaşmayan yanlarının bulunduğu kuşkusuzdur. Bize sunulan taslağı onaylayarak Türkiye'de demokrasiye dönüş sürecine bir ivme daha kazandıracağız.
- 18 Haluk Bayülken (Türk-Bağımsız) : - Bkz 51
- 19 Stig Alemyr (İsveç-Sosyal demokrat) : Türkiye demokrasi sürecine girmiştir. Önümüzdeki dönemde daha olumlu gelişmelerin olacağını ummak istiyorum.
- 20 Manuel Alegre (Portekiz-Sosyalist) : İki çeşit demokrasi anlayışı olamaz. Elimizdeki raporlarda "bugünkü demokrasiye geçiş süreci" gibilerinden saptamaların olmasına katılmıyorum. Bu nedenle bu terimin kaldırılması yönünde verilen değişiklik önerisini destekliyorum.
- 21 M. Pini (İsviçre-Sosyalist) : Türkiye delegasyonunun yetki mazbatalarının onayı hatadır. Özgürlük olmadan demokrasi olamaz. Gelişmeler ışığında Türkiye'deki durumu sürekli gündemde tutmak gerekir.

- 22 M. Angel Martinez (İspanyol-Sosyalist) : Türkiye'de parlamenter demokrasi, insan haklarına saygı ve özgürlükler konusunda daha çok adım atılması gerekir. Bize sunulan karar taslağındaki istemlerin yakın bir gelecekte hayata geçeceğini umuyorum.
- 23 Reginald Freeson (İngiliz-İşçi partisi) : A.K. Parlamenterler Assamblesi iki çeşit demokrasi anlayışına saplanıp kalıyor. Türkiye'de demokrasiye dönüş yolunda olumlu adımlar gözleniyor olsa bile bunlar çok yetersiz kalıyor. Kuzey Kıbrıs'ı işgal eden ve insan haklarına tümüyle saygı göstermeyen Türkiye açıkça kınanmalıdır.
- 24 Stefano Cavaliere (İtalyan-Hiristiyen demokrat) : Burada Türkiye'yi eleştiren meslekdaşlarıma ellerine tutuşturulan propaganda broşürlerinden etkilenmemelerini söylemek istiyorum. Dün A.K. önünde yapılan gösteride yumrukları havada "amerikan emperyalizmine, NATO'ya hayır" diyen insanları anımsayınız. Bu koşullarda Türkiye'yi desteklemekte siyasal bir amaç öngörülmelidir. Bu amaç özgür dünyanın güvenliğini, özgürlüğü ve barışı koruma amacıdır.
- 25 Lady Amalie Fleming (Yunanistan-Pa.So.K) : General Evren birkaç sözde demokrasi kirintisiyle gözümüzü boyamaya çalışıyor. A.K. 20 demokrasi ve 1 diktatörlük klübü olamaz. 4 yıldır durumu yakından izleyelim diyoruz. Köklü birşey değişmedi. Hala da bekleyelim ve görelim demeye devam ediyoruz. Ve biz burada rahat rahat tartışırken insanlar orada işkenceden geçiriliyor, ölüyorlar. Artık bekleyip de görececek birşey kalmadı.
- 26 Jan Dirk Blaauw (Hollanda-Liberal) : İnsan haklarının ayaklar altına alındığına dair bir propagandadır sürüyor. Bu kime yarar sağlamaktadır ? Bir yıl sonra, burada Türk hükümetini tebrik etmek isterim. Ancak kimsenin karşı gelemeyeceği olumlu adımlar atılmazsa A.K. içinde zorluklar başgösterir.
- 27 Théo Vial-Massat (Fransız-Komünist) : Biçimiyle olsun, içeriğiyle olsun karar taslağını komünist grup onaylamayacak. Bizce Türkiye içinde ve dışında demokrasi ve

özgürlük mücadelesi verenlerle en aktif daynişmanın bir ifadesidir bu tavis. Faşist bir rejimin temsilcilerine bugün "evet" diyen 80 parlamenter ilerde bir daha durup düşünmelidir.

28 Hans Hesele (Avusturya-Sosyal demokrat) : Türk parlamenter delegasyonuna "evet" oyu verdim dün. Van Den Bergh'in de ifade ettiği gibi "amali bir evet" bu. Olumsuzluklari gözardi etmemeliyiz. İnsan haklarına saygi en başlica kaygimiz olmaya devam etmelidir.

29 Liv Aasen (Norveç-Sosyal demokrat) : Türkiye delegasyonunu onaylamakla A.K. bir geri adım atmıştır. Hiç bir Türk demokrata bu tavrımızı açıklayamayız. İki çeşit demokrasi olamaz deniyor, Türkiye için ikinci sınıf demokrasi uygulanıyor. Barış için savaşmış saygin kişiliklere kim terörist diyebilir ? Tavis ve sözlerimiz tutarli olmalıdır.

30 Bülent Akarcalı (Türk-ANAP) : - Bkz 51

31 Rui Mendes (Portekiz-Sosyal demokrat) : Türkiye'de bugünkü durum kaygi verici olmaya devam etmektedir. Ancak elbette Türkiye'nin jeo-stratejik yerini gözardi etmemeliyiz. Özgürlük bulaşicidir. Bunun en güzel örneği Polonya'dir. Bir yıl sonra daha özgür bir Türkiye üzerine konuşacağimizi umuyorum.

32 Sir Anthony Grant (İngiliz-Muhafazakâr) : Türkiye'de 12 Eylül'den önce de demokrasi yoktu. İşkence eskiden beri süregelen bir uygulama idi. Bugünkü rejim demokrasiyi kurma yolunda adımlar atıyor. İşkence iddialarini soruşturuyor. Unutmamali ki, İspanya ve Portekiz'de de demokrasinin kurulması yıllar aldı.

33 Peter Kittelmann (Alman-CDU/CSU) : Konu üzerine tartışmalar ideolojik bir çatışmaya dönüyor. Ortada bulunmuş bir uzlaşma var. Bu uzlaşmayı bugün kabul edelim, durumu da yakından izlemeye devam edelim.

34 Cahit Karakaş (Türk-HP) : - Bkz 51



- 35 Mario Cardia (Portekiz-Sosyalist) : Türkiye NATO içinde önemli bir yere sahiptir. Bunun bilincindeyiz. Türkiye'yi Avrupa dışına atmak istemiyoruz. Ancak demokrasiden yana çikiyoruz.
- 36 Peter Hardy (İngiliz-İşçi partisi) : Türkiye'de demokratik bir rejim diliyoruz demek doğru olur ancak demokrasi var yada dönüş süreci başlamıştır demek bugün için yanlıştır.
- 37 Gerhard Reddemann (Alman-CDU/CSU) : A.K. insan hakları militanıdır. İnsan haklarına saygıyı yaymak bunun bir parçasıdır. Bu nedenle Türkiye ile ilişkileri koparmamak doğru bir yoldur. Durumu yakından incelemeye devam edilmelidir.
- 38 Kâmrân İnan (Türk-MDP) : - Bkz 51
- 39 Sir Dudley Smith (İngiliz-Muhafazakâr) : 12 Eylül'den beri Türkiye'de durum 70/80 yılları arasına göre çok daha içaçıcıdır. Liberalleşme süreci iyi yoldadır.
- 40 İsmet Özarslan (Türk-ANAP) : - Bkz 51
- 41 Sir Geoffrey Finsberg (İngiliz-Muhafazakâr) : - Bkz 51
- 42 Göksel Kalaycıoğlu (Türk-ANAP) : - Bkz 51
- 43 Christopher Murphy (İngiliz-Muhafazakâr) : - Bkz 51
- 44 Lord Reay (İngiliz-Muhafazakâr) : - Bkz 51
- 45 Georges Margue (Lüksemburg-Hiristiyan demokrat) : Bugün Türkiye'nin A.K.'ne üye oluş tarihi 1948'den daha demokratik olduğu kuşkusuzdur. Elbette bir çok olumsuzluklar süregitmektedir. Bir batili hiristiyan olarak kürt azınlığı üzerindeki kısıtlamalara

"evet" demem mümkün değildir.

46 Jean-Pierre Fourré (Fransız-Sosyalist) : 3,5 yıldır Türkiye'deki durumu yakından izleyelim diyoruz ancak sonuç alıcı hiç bir şey elimizden gelmiyor. Türkiye'nin gerçekten demokrasiye dönebilmesi için bugünkü Anayasa kökten değişmelidir. Dikerdem ve Apaydin gibi saygın insanların tutuklu olduğu bir ülkede demokrasiye geçiş sürecinden söz edilemez. Düşünce özgürlüğünün insan haklarının temel taşlarından olduğunu unutmamalıyız.

47 Georges Voyatzis (Yunanistan-Yeni demokrasi) : Türkiye 12 Eylül devirmesinin hemen ardından A.K.'nden çıkarılmalıydı. Dün kabul edilen yetki mazbatalarının şartlı bir "evet" olduğu önümüzdeki dönemde unutulmamalıdır. Türkiye'nin ekonomik zorluklarından söz edenler oldu; peki Türkiye 30000 kişilik işgal ordusunu Kıbrıs'ın kuzeyinde neyle besliyor ?

#### DEĞİŞİKLİK ÖNERİLERİ

48 Pieter Stoffelen (Hollanda-Sosyal demokrat/Hukuk Komisyonu Raportörü) : Düşünce suçu nedeniyle mahkûm olanların affı istemini mahkûm olanlar ve yargılanmakta olanlar diye genişletmek. (Büyük çoğunlukla kabul edildi)

49 Maurice Miller (İngiliz-İşçi partisi/İngiliz İşçi partisi delegasyonu adına) : Politik göçmenlere yönelik baskı uygulamalarına, yurttaşlıktan çıkarılma, mallarına el konma, ailelerine pasaport verilmeme gibi uygulamalara son verilmesi. (Ek madde - çok az farkla kabul edildi)

50 Maurice Miller (İngiliz İşçi partisi delegasyonu adına) : Kürt halkına insanca yaşama hakkı tanınması, kültürünü ve dilini kullanabilme ve yaşatabilme özgürlüğünün tanınması. (Ek madde - Politik Komisyon adına Steiner bu ek maddeyi "tüm azinliklerin haklarının gözetilmesi" biçiminde değiştirme önerisi verdi - Steiner'in değiştirdiği biçimde büyük çoğunlukla kabul edildi)

## TURKIYE DELEGASYONU

- 51 Tartışmalar boyunca Türk delegasyonu cuntanın bilinen tezlerini sürekli dile getirdi. Oturum boyunca delegasyonun sözcülüğünü H. Bayülken ve K. Inan yaptılar. Diğ<sup>er</sup>le/<sup>rinin</sup> bu iki parlamenterin dile getirdiği tezleri ellerine tutuşturulmuş konuşma metinlerinden harfiyen tekrarlamaları genel kurulda zaman zaman gülüşmelere yol açtı. Bu nedenle aynı şeyleri tekrar tekrar yazmamak için sadece H. Bayülken ve K. Inan'ın konuşmalarını ele alacağız. Aynı durum İngiliz muhafazakârları için de sözkonusudur. Hep aynı şeyleri söylediklerinden bir-ikisinin konuşmasını ele aldıktan sonra diğ<sup>er</sup>lerinininkilerini yazmamamız bu nedenledir.
- 52 Halûk Bayülken 12 Eylül öncesi terörizmi Türkiye'yi haritadan silmeye yönelikti. Bugünkü Anayasa böylesi bir durumun yeniden doğmasını önleyici tedbirler getirmiştir. 1980 öncesi Anayasa gereğinden çok liberaldi. İç savaş kışkırtıcıları bu Anayasa'nın getirdiği çerçevenin dışına çıkmadan bile çalışabilmişlerdir. Bugün Türk ulusu cumhuriyetçi eşitlik kavramı etrafında birleşmiştir. Mahkemeler bağımsızdır. Askeri mahkemeler ise yasama organlarına tümüyle bağlıdır. Ancak ve ancak suçlular yargılanmaktadır. Eğer cezaevlerinde bazı aşırılıklar olabilmişse de bunlar koğ<sup>u</sup>şturulmuş ve suçluları cezalandırılmıştır. Hükümet bu konuda kararlıdır.
- 53 Kâmran Inan Türkiye demokrasiye bağlı bir ülkedir. Zaman zaman bazı kazalar olmuşsa da her zaman demokrasi galip gelmiştir. Türkiye demokrasiye geçmekte bugün de kararlıdır ve süreç başlamıştır. Bu süreç dış reçetelerle değil, Türk ulusunun istemleri doğrultusunda ilerlemektedir. Herhalde Türkiye Anayasası'ni Avrupa Konseyi yazacak değildir. Biz sizle de, sizensiz de demokratik bir rejimi sağlam temellere oturtmada kararlıyız. Bunu yaparken elbette sizle beraber olmayı tercih ederiz.

## SONUÇ

- 54 Avrupa Konseyi Parlamenterler Assamblesi Türkiye delegasyonunun yetki mazbatalarını onaylayarak kağıt üzerindeki "insan haklarını savunma" ilkesiyle ters düşmüş olsa bile kuruluş ideolojisiyle uyum içinde davranmıştır. Ancak kamuoyu önünde

prestijinin bütünüyle sifira inmemesini de kollayarak Türkiye'deki rejimi eleştirir bir karar çıkarmıştır. Çıkan karar ise çok önceden hazırlıkları yapılmış olan bir uzlaşmanın sonucudur. Bu uzlaşma politik komisyona getirilmiş ve bu komisyonun taslağı olarak genel kurula sunulmuştur. Bu nedenle tartışmalar boyunca Türkiye delegasyonuna "evet" oyu verenler, bu taslak üzerine verilen -akla yatkın olsa bile- hertürlü değişiklik önerisine karşı tavir aldılar. Kabul edilen 3 değişiklik önerisi ele alındığında genel kurula egemen olan bu hava daha iyi kavranabiliyor: Türkiye raportörlerinin desteklediği 2 değişiklik önerisi büyük çoğunlukla kabul edildi. Karar taslağına "uzlaşma dışı girebilen" tek değişiklik önerisi ise Türkiye delegasyonuna "evet" oyu veren 6 sosyalistin ve liberal grubun desteğini alabilmiş olmasından kaynaklanıyor. Nedeni "uzlaşma metninin mantığına uygun olması". Ancak A.K. sağ kanadı bu değişiklik önerisini de desteklememiş ve öneri ancak az bir farkla geçebilmiştir. Bu durum da şunu gösteriyor: A.K. Parlamenterler Assamblesi sosyalist grubunun tümü ve liberaller bir karara ağırlıklarını koyduklarında o karar -az farkla da olsa- Danışma meclisinden geçebiliyor.

\*\*\*

#### TURKIYE UZERINE KARAR

55 Avrupa Konseyi Danışma Meclisi,

1. Özellikle 25-28 Nisan günleri arası meclisimizin bir delegasyonunun Türkiye gezisi izlenimlerini aktaran Politik Komisyonumuzun raporunu ve konu hakkında Hukuk Komisyonumuzun görüşünü inceleyerek;
2. Geçmişte aldığı kararları ve özellikle 1983 803 N°'lu kararını hatırlatarak;
3. Daha önceki askersel hükümet tarafından açıklanan demokrasiye dönüş takvimine şekilsel olarak uyulduğunu gözönüne alarak;
4. 6 Kasım 1983'te TBMM'ni oluşturmak için yapılan seçimlerin uygun bir biçimde gerçekleştiğini ancak partilere ve Türk yurttaşlarının aday olma hakkına yönelik kısıtlamaların bu seçimlerin demokratik içeriğini sınırladığını ve böylece A.K. Tüzüğü'nün ilkeleriyle ters düştüğünü ve ancak yeni seçimlerin bu sorunu bütünüyle ortadan kaldıracabileceğini hatırlatarak;
5. 25 Mart 1984 yerel seçimlerinin gerçekleştiği ortamı olumlu karşılayarak;
6. 13 ilde sikiyönetimin kaldırılmasını memnuniyetle gözönüne alarak;
7. Ancak ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu etkisi altına alan geri kalan illerde sikiyönetimin yürürlükte olmasını ve buralarda yaşayanların birçok özgürlük ve

haktan yoksun olmasını demokrasinin tümüyle yerleşmesine engeller çıkardığını hatırlatarak;

8. Özellikle düşünce suçu yüzünden tutuklu ve mahkûmların sayısından, bazı davaların uzamasından ve bu davaların sivil mahkemelere aktarılması yerine hala daha askeri mahkemelerde işlem görülmesinden kaygılanarak;

9. Sendikal özgürlükleri kısıtlayıcı birçok ve önemli engelin hala daha yürürlükte olmasından ayrıca üzüntü duyarak;

10. Türkiye'de inanç ve öğretim özgürlüklerinin tümüyle yerleşmesini dileyerek;

11. Türk hükümetinin cezaevlerindeki yaşam koşulları ve işkence iddiaları konusunda durumu aydınlatma kararını ve suçlu bulunan sorumluların cezalandırılmış olmasını gözönüne alarak, ancak aynı zamanda açlık grevleri sonucu birçok tutuklunun ölümünün de gösterdiği gibi bu konuda derin kaygılarını tekrar hatırlatarak;

12. Bu durumda bazı TBMM üye/<sup>lerinin</sup> cezaevlerindeki durumu araştırmakla görevli bir parlamenter komisyonun kurulması önerisini sevinçle karşılayarak;

13. Şu anda yürürlükte olan kitlesel davalarda sanıkların olduğu kadar, avukatlarının da savunma haklarına kısıtlamaların hala daha uygulanmasından üzüntü duyarak;

14. Yasaya uygun olarak kurulmuş bir siyasal parti hakkında soruşturma açılmış olmasından ve durumun siyasal hak ve özgürlükleri garanti altına almakla yükümlü demokratik bir toplum kavramına yönelik bir tehdit oluşturmasından kaygı duyarak;

15. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nda yürürlükte olan işlemlere duyduğu ilgiyi bir daha hatırlatarak;

16. Şu andaki demokratikleşme sürecine Türk halkının istemleri doğrultusunda ve A.K. Tüzüğü ilkelerine bütünüyle uymasında Avrupa Konseyi'nin yardım etmesinin gerekliliğine inanarak;

17. Türk yetkililerini aşağıdaki noktaları gerçekleştirmeye çağırır :

A. Avrupa Konseyi ilkelerini ve Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu gereklerini gözönüne alarak ve özellikle şu noktaları dikkate alarak ülkede demokrasinin normalleşmesini devam ettirmek :

- i. sivil yargı organlarına tüm yetkiyi devrederek sikiyönetimin adım adım bütün ülkede kaldırılması ve kişiyi ailesi ve avukatıyla görüşürmeden 45 gün poliste gözaltında tutmak yetkisinin kaldırılması;
- ii. Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nun 15'inci maddesi gereği "ancak durumun zorunlu kildiğinde" ilkesine bağlı olarak istenmiş olan geçersiz hükmünün en kısa zamanda kaldırılması;
- iii. düşünce suçundan mahkûm olmuş yada yargılanmakta olan olanların affi; (\*)
- iv. siyasal çoğulculuk, sendikal özgürlükler, parti özgürlüğü, azınlıkların tüm hakları, dernek kurma özgürlüğü, basın ve öğretim özgürlüğü, demokratik bir toplum gereği tüm yurttaşların özgürce düşüncelerini dile getirebilme hakkının tümüyle tanınması;

B. Özellikle şu noktaları dikkate alarak İnsan Haklarına saygı göstermek :

- i. işkence ve insanlık dışı tüm uygulamalarla mücadele edilmesi;

- ii. cezaevlerinde yaşam şartlarının iyileştirilmesi;
- iii. kötü işlem ve işkence iddiaları/<sup>nin</sup> derinlemesine incelenmesi;
- iv. akla uygun bir zaman içinde tüm ilgili kişilere savunmasını yapabilme hakkının tanınması;
- v. savunma hakkına saygı gösterilmesi;
- vi. siyasal göçmenlere yönelik çeşitli baskı uygulamalarına, örneğin vatandaşlıktan çıkarılma, Türkiye'deki mallarına el koyma, birleşmelerini önlemek amacıyla ailelerine pasaport vermeme gibi uygulamalara son verilmesi.

18. Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu ~~gerekli Türk hükümetinin~~ 46'nci maddesi gereği Türk hükümetinin ~~mahkeme önünde yargılanmanın~~ mahkeme önünde yargılanmanın gerekli işlemlerini kabul etmesini ister. (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi)

19. Poilitik komisyonunu ve Hukuk komisyonunu Türkiye'deki durumun evrimini yakından izlemekle ve bu kararın gereklerinin ne biçimde TBMM ve Türk hükümeti tarafından hayata geçirildi/<sup>ni</sup> izleyerek en geç 37'nci dönem ilk oturumumuza (Mayıs 85) rapor vermekle görevlendirir.

(\*) (altı çizili bölümler kabul edilmiş olan değişiklik önerileridir)

#### KABUL EDİLMEYEN DEĞİŞİKLİK ÖNERİLERİ

- 56 1. Demokrasiye dönüş takvimi yerine liberalleşme takvimi (madde 3)
2. Seçimlerin demokratik içeriğini sınırladığı yerine demokratik içeriğini kaldırdı (madde 4)
3. 25 Mart seçimlerinin ortamını olumlu karşılayarak yerine daha az kötü bir ortamda yapıldığını dikkate alarak (madde 5)
4. Demokrasinin tümüyle yerleşmesine derken tümü kelimesini kaldırmak (madde 7)
5. Savunma haklarına kısıtlamaların derken askeri mahkemeler önünde savunma haklarına kısıtlamaların diye eklemek (madde 13)
6. Demokratikleşme süreci yerine liberalleşme süreci ve A.K. Tüzüğü ilkelerine bütünüyle uymasında derken bütünüyle kelimesini kaldırmak (madde 16)
7. Demokrasinin normalleşmesini derken demokrasinin kelimesini kaldırmak (madde 17 A)
8. Madde 17 A iv'ten sonra yeni bir v'inci madde eklemek : özellikle kürt ulusuna yönelik olarak öngörülmuş olan "yasak bir dilde konuşmak, basın ve yayın çalışması yapmak ve bu dilde düşüncelerini yaymaya çalışmak yasaktır" biçimindeki Anayasa maddesinin kaldırılması